

TOPLUMSAL CİNSİYET EKSENİNDE BİR ÇEVİRİ YOLCULUĞU: ÂDEM İLE HAVVA'NIN
GÜNCESİ
A TRANSLATION JOURNEY THROUGH A GENDER LENS: *THE COMPLETE DIARIES OF
ADAM AND EVE*

DOI: 10.69878/deuefad.1833077

Yeşim SÖNMEZ DİNÇKAN

Doç. Dr.

Hacettepe Üniversitesi

ydinckan@hacettepe.edu.tr 0000-
0003-0335-4843

Sinem SANCAKTAROĞLU
BOZKURT

Doç. Dr.

Hacettepe Üniversitesi

sinemsbozkurt@gmail.com
0000-0003-0376-0358

Gönderildiği Tarih: 30.11.2025

Kabul Edildiği Tarih: 17.04.2026

Date Submitted: 30.11.2025

Date Accepted: 17.04.2026

ÖZ

Mark Twain tarafından yazılan *The Complete Diaries of Adam and Eve*, kaleme alındığı dönem, özellikle de dönemin baskın ataerkil söylemi düşünüldüğünde, pek çok açıdan yenilikçi sayılabilecek özelliklere sahiptir. Ataerkil söylemi yapı söküme uğratan nitelikteki eserde zeki, meraklı ve çalışkan olarak resmedilen Havva'nın dilbilgisi kurallarını keşfetmesi, varlıkları isimlendirmesi ve hatta ateşi bulması, kadın ve erkek temsili anlamında alternatif düşünceler olarak sunulabilir. Bu görüşlerden hareketle feminist çeviri çalışmaları çerçevesinde ve betimleyici çeviribilim ekseninde yürütülen bu çalışmada, eserin farklı dönemlerde Türkçeye yapılan beş farklı çevirisi toplumsal cinsiyet temsili özelinde incelenmiş, kaynak ve erek metinlerin ataerkil sistemi yapı söküme uğratan ve destekleyen kısımları Von Flotow'un makro ve mikro feminist çeviri stratejileri yardımıyla, karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet temsili özelinde, beş çeviri arasındaki farklılıkların nedenlerinin, bireysel birer tercih olmaktan ziyade toplumsal bir dönüşümün izdüşümü olarak yorumlanabileceği tartışılmıştır. Türkiye'de dönemler arasında farklılaşan sosyo-kültürel arka planların ele alınmasının, eseri erek kültürde konumlandırmak için önem arz ettiği ve bu yanıyla çalışmanın alana katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Âdem ile Havva'nın Güncesi, Mark Twain, feminist çeviri çalışmaları, feminist çeviri stratejileri, betimleyici çeviribilim*

ABSTRACT

Mark Twain's *The Complete Diaries of Adam and Eve* contains distinctive characteristics and alternative ideas in terms of gender representation considering the patriarchal discourse of the period. In the novel, Eve is portrayed as curious, intelligent and hard-working. Her role in discovering fire and the rules of grammar and her skill in naming the objects all help deconstruct patriarchal discourse. Considering these characteristics of the work, this study, conducted at the intersection of descriptive and feminist translation studies, comparatively examines the source text and its five different Turkish translations, which either support and deconstruct patriarchal discourse, via Von Flotow's macro and micro feminist translation strategies. It is argued that the reasons for the differences between the five translations in terms of gender representation can be interpreted as a reflection of social changes rather than individual preferences. It is expected that addressing the socio-cultural backgrounds that differ between periods in Turkey, is important for positioning the work within the target culture, thus contributing to the field of feminist translation studies.

Keywords: *The Complete Diaries of Adam and Eve, Mark Twain, feminist translation studies, descriptive translation studies*

GİRİŞ

Âdem ve Havva'nın yaratılması, yasak ağacın meyvesini yiyerek cennetten kovulmaları ve ardından yeryüzündeki hayatın başlangıcı, birçok eserde işlenmiş, edebiyatta sık kullanılan ve sevilen bir konu olmuştur. Eserlerinde mizahı kullanarak sosyal eleştiri yapan Mark Twain de Âdem ile Havva'nın öyküsünü kurgu şeklinde kaleme alan yazarlardan biridir. Twain'in Yaratılış hikayesini yenilikçi bir bakış açısıyla anlattığı eseri¹, eserin yazıldığı dönemin ataerkil söylemi düşünülürken, toplumsal cinsiyet temsilleri anlamında alternatif düşünceler barındırır.

Asıl adı Samuel Langhorne Clemens olan Mark Twain, Unesco'nun Index Translationum veri tabanına göre İngilizce kaynak dilinden diğer dillere en çok çevrilen yazarlar listesinde dokuzuncu sırada yer almaktadır. 1835 doğumlu Amerikalı yazar, 1863 yılında Mark Twain adını kullanmaya başlar. Tom Sawyer'ın Maceraları (1876) ile onun devamı niteliğindeki Huckleberry Finn'in Maceraları (1885) en bilinen eserleri arasındadır. Eleştirmenlere göre erken yaşta aldığı dini eğitim, onun eserlerindeki karakter oluşumlarında etkili olmuştur (akt. Ürkmez, 2013, s. 2525).

Yazarın bu çalışmaya konu olan eserinde on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl feminizminin etkileri görülmektedir (Krstins, 2017, s. 26). Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi bu dönem savunulan yegâne konudur. Eserde Havva'nın meraklı, zeki, çalışkan, hamarat, mantıklı ve pratik zekalı bir şekilde betimlendiğine, Âdem'in ise Havva'ya oranla daha tembel ve saf olarak resmedildiğine şahit oluruz. Havva'nın varlıklara isim vermedeki rolü, ateşi bulması, dilbilgisi kurallarını keşfetmesi ve kendisini özgürce ifade etmesi gibi konular Twain'in feminist ve özcü yaklaşımlarını yansıtmakta (Krstins, 2017, s. 26) ve eserin yazıldığı dönemin ataerkil söylemini yapı söküme uğratmaktadır.

Twain'in kadınların oy verme hakkını desteklediği, yaptığı konuşmalarda, yazdığı metinlerde gözlemlenebilir. Örneğin 20 Ocak 1901'de Hebrew Technical School for Girls'de yapılan yıllık toplantıda, genç kızlara seslenerek oy verme hakkının önemine vurgu yapmıştır (Krstins, 2017, s. 27). *The Complete Diaries of Adam and Eve* ise olumlu kadın temsili yoluyla eşitlikçi görüşlerini aktarabilmek için edebiyatı kullandığının bir göstergesidir.

Bu olumlu temsili ve Twain'in eşitlikçi düşüncelerinin altını çizerken, dönemin gerçekleri bağlamında her ne kadar yenilikçi düşünceleri olsa da Twain'in Âdem ve Havva temsili özcü bir bakış açısıyla yansıttığını belirtmekte de fayda vardır. Cinsiyete dayalı özelliklerin içten gelen özellikler olduğu ve kadın ve erkeklerin doğaları gereği birbirlerinden farklı olduğu fikri Twain'in eserinde görülebilir.

Havva'nın daha duygusal ifade edilmesi ve Havva ve Âdem'in günceleri arasındaki biçimsel farklılıklar, Havva'nın Kabil'e karşı duyduğu anaç duygular, Âdem'in bunların farkında olmaması gibi unsurlar bu özcü yaklaşımın yansımalarıdır, ancak Twain farklılıklarına rağmen bir türü diğerine üstün görme yoluna gitmez. Eser boyunca becerikli, hamarat, güzel ve zeki olarak nitelenen Havva'nın yapamadığı işler olması durumunda bunların nedenleri cinsiyetinden ziyade farklı yerlerde aranmaktadır. Havva, iyi atış yapamamasını solak oluşuna, ağlamasının nedenini genç oluşuna bağlar.

Bu çalışmada, söz konusu eserin farklı dönemlerde Türkçeye yapılan çevirileri, çeviri sırasında öne çıkan toplumsal cinsiyet temsilleri özelinde, feminist çeviri çalışmaları bağlamında karşılaştırmalı olarak ele alınacak, değişen çeviri tercihlerinin erek metinde yarattığı kaymalar irdelenecektir.

¹ Söz konusu eser farklı bakış açıları ve farklı anlatım tekniklerinin yer aldığı bölümlerden oluşmaktadır. Bu çalışmada eserin en bilinen kısmı olan Âdem'in güncesi ile Havva'nın güncesi üzerinde durulmuştur.

1. Feminist Çeviri Çalışmaları

Çeviribilimin alt çalışma alanlarından biri olarak kabul edilen Feminist Çeviri Çalışmaları dendiğinde genellikle ilk akla gelen 1980'lere damgasını vuran Kanada ekolüdür. 1980'lerde Kanadalı feminist kadın yazarların kaleme aldığı deneysel metinlerin çevirisi ile başlayan süreçte feminist çeviri stratejileri olarak tanımlanabilecek tamamlama [supplementing], ön söz ve dipnot kullanma [prefacing-footnoting] ve gasp [hijacking] (Von Flotow, 1991) yöntemleri öne çıkar. Bu stratejiler deneysel metinlerin çevirisinde ataerkil dili yapı söküme uğratacak ve kadını görünür kılacak şekilde kullanılmışlardır. Bir kısmı kendileri de çevirmen olan ve o dönemki feminist çeviri hareketini başlatan Luise von Flotow (1991, 1997), Barbara Godard (1990), Susanne de Lotbinière-Harwood (1996) ve Sherry Simon'ın (1996) çalışmaları söz konusu ekolü anlamada yol gösterici çalışmalar olarak düşünülebilir.

O dönem öne çıkan yaklaşımlar arasında özellikle von Flotow'un altını çizdiği ilk dönem feminist çeviri stratejilerinin ardından, Massardier-Kenney (1997), Carol Maier (Godoyol Nogué, 1998) ve Kim Wallmach (2006) gibi bazı araştırmacılar da bu konuya kafa yormuşlar ve herhangi bir çeviri stratejisinin tek başına feminist ve cinsiyetçi olamayacağı, eserdeki bağlama, amaca ve diğer pek çok faktöre göre klasik çeviri stratejilerinin feminist amaçlarla kullanılabileceğinin altını çizmişlerdir. Ayrıca bu dönemde Kanada Ekolü'nün etkisinden de yavaş yavaş çıkılmaya başlanmıştır.

Bazı araştırmacılar tarafından feminizmin sınıflandırmasına benzer şekilde kuşaklar şeklinde sınıflandırılabilen feminist çeviri çalışmaları üç farklı dönemde ele alınabilir. Az önce bahsedilen Kanada Ekolü birinci kuşağı oluştururken, üçüncü kuşak feminizmden ilham alan ikinci kuşak feminist çeviri çalışmaları tarihteki kadın yazar ve çevirmenlerin gün yüzüne çıkarılmasına da odaklanarak, yerel tarihlere değinmiş, yukarıda adı geçen Massardier-Kenney (1997), Carol Maier gibi araştırmacıların katkılarıyla Kanada Ekolü'nün dışına çıkarak farklı bakış açıları sunmuştur.

Üçüncü kuşak feminist çeviri çalışmalarında ise Castro'nun (2009) Kanada Ekolü'nün özcü yaklaşımının kısıtlayıcı olabileceğinin altını çizerek ortaya koyduğu, feminizm ve çeviri kesişiminde yer alan çok sayıda araştırma alanı öne çıkar. Özellikle farklı aktörlere ve iktidar ilişkilerine odaklanan sosyolojik yaklaşımlar, eleştirel söylem çözümlemesi ışığında yürütülen çalışmalar bu döneme ışık tutabilir.

Feminist çeviri çalışmalarındaki son dönem gelişmeleri özetlemek gerekirse, araştırmacıların batı merkezli bir yaklaşımdan çıkarak farklı coğrafi ve kültürel bağlamlara açıldığını ve disiplinlerarası bir yaklaşımla sosyoloji, kültürel çalışmalar, dilbilim ve uyarılma çalışmaları ile feminist çeviribilim kesişiminde yürütülen araştırmalara odaklandıklarını söyleyebiliriz. Buna ek olarak, son dönem çalışmalar yalnızca edebi eserleri ve çevirilerini karşılaştırmalı olarak incelemekle kalmaz, feminist çeviri dendiğinde akla gelebilecek pek çok farklı konuyu ele alarak tarihsel ve sosyolojik bir panorama sunmaya da odaklanır. Diğer bir deyişle feminist çeviribilim alanında çalışan araştırmacılar, kadınların çeviriyi kullanarak tarih sahnesine çıkmaları (Karadağ, 2013), özel alandan kamusal alana geçmeleri (Tahir Gürçağlar, 2019), feminist fikirlerin oluşumunda çevirinin rolü (Ergun, 2016), çevirilerin eşik bekçiliği yaptığı ya da aktivist bağlamda rol oynadığı örnekler (Akçasosy ve Işıklar Koçak, 2022) ve göç ve çeviri tarihi bağlamında yapılan incelemeler (Erkazancı Durmuş, 2026a) gibi pek çok farklı çalışma düzlemi ortaya koyar. İlerleyen yıllarda feminist çeviri çalışmalarına damga vuracak konular arasında ise feminist çeviride kesişimsellik (Crenshaw, 1989) vurgusu (Sancaktaroğlu ve Bozkurt, 2025), ulusötesi feminist çeviri yaklaşımları (Castro et al, 2024; Erkazancı Durmuş, 2026b), yapay zeka ve postinsan bağlamında yazarın ve çevirmenin cinsiyetsizleştiği bir dünyada feminizmin yerinin ne olacağı tartışmaları ile ekoçeviri ve feminist çeviri gibi alanları bir arada ele alan çalışmalar (Susam-Saraeva ve Shread, 2025) ve feminist çeviri çalışmalarında pedagojik bir yaklaşımla (Ergun ve Castro, 2017) sınıfi feminist çeviride bir mücadele alanı olarak yeniden kurgulamak gibi meseleler öne çıkmakta, belki de dördüncü kuşak feminist çeviri çalışmaları diyebileceğimiz bir dönemin başlamasına vesile olmaktadır.

Feminist çeviri çalışmalarının tarihsel yolculuğu bu şekilde devam ederken ilk dönem çalışmalara yön veren karşılaştırmalı çeviri incelemelerini daha yenilikçi ve farklı bir bakış açısıyla ele almak da literatüre katkı sağlayabilir. Bu çalışma bu görüşten hareketle kaleme alınmıştır. Toplumsal cinsiyet odağında çeviri yapılırken pek çok çeviri stratejisi kullanmak mümkündür. Bu stratejiler makro ve mikro düzeyde olabilir. Makro stratejilerin en temeli stratejik eser seçimidir. Daha önce çevrilmiş eserlerin yeni bakış açılarıyla yeniden çevrilmeleri de bir başka stratejik adımdır. Mikro stratejiler ise metin içinde çevirmenin tercih ettiği yöntemlerle tanımlanabilir. Eklemeler, çıkarmalar, biçim ya da biçem bağlamında yapılan müdahaleler mikro stratejiler olarak ele alınabilir. Yukarıda bahsedilen erken dönem feminist çeviri stratejilerini ortaya koyan von Flotow da ilerleyen yıllarda bu şekilde makro ve mikro olarak feminist stratejilerde bir ayrıma gitmiştir. Von Flotow'un (2019) makro stratejileri altında (i) çevirmen notları, ön sözler, açıklamalar [translators' notes, prefaces, explanations], (ii) yok çeviri ve stratejik metin seçimi [non-translation and strategic text selection], (iii) feminist yayıncılık, hakemlik ve eleştiri [feminist publishing, reviewing, critiquing], (iv) yeniden çeviri [retranslation], (v) ücretsiz çeviri [gratis translation] sayılabilirken; mikro stratejiler olarak (i) biçimsel ve dilbilgisi düzeyinde yapılan düzenlemeler [stylistic/grammatical adjustments] ile (ii) yaratıcı ve söz türetimsel çeviri [creative/neologistic translation] akla gelebilir.

Feminist çeviri çalışmalarında sıklıkla değinilen çevirmen notları, ön sözler ve açıklamalar, çevirmenler sadece yaptıkları çevirinin feminist olduğunun altını çizerek iktidar ilişkilerine değinmelerine olanak vermekle kalmaz, aynı zamanda onları görünür kılarak da kaynak-erek metin arasında yaşanan orijinal-kopya ikiliğine son vermeye hizmet ederler. Emek Ergün'ün (2012), Hanne Blank'ın *Virgin: The Untouched History* eserinin çevirisine yazdığı ve kaynak esere konu olan bekaretin Türkiye'deki bağlamını gözler önüne seren ve eserin Türkçeye yolculuğu sırasında yapılan feminist çeviri sürecine dikkat çeken yirmi iki sayfalık ön söz bu stratejiye örnek verilebilir. Ön sözler içerik kadar biçim ve biçem açısından da farkındalık yaratmaya yardımcı olabilir. Örneğin, Ayşe Düzkan'ın (2011) Valerie Solanas'ın eseri *SCUM Manifesto*'ya yazdığı on dört sayfalık ön sözünde bilinçli olarak küçük harf kullanması dikkate değerdir.² Türkiye'de feminist çeviri açısından önemli bir dönem olarak tanımlanabilecek 1980'lerde kurulan Kadın Çevresi Yayınları tarafından yayımlanan ön sözleri de (Ergün, 2016; Sancaktaroğlu Bozkurt, 2020) bu strateji kapsamında ele almak mümkündür. Bunlardan bir tanesi Comer'ın *Wedlocked Women* isimli eserinin *Evlilik Mahkûmları* adıyla Türkçeye yapılan çevirisinde yer alır. Söz konusu çevirinin başına noterden alınan bir muvafakatname ve aşağıdaki açıklama eklenmiştir:

“Kadın Çevresi A.Ş.’yi 5 kadın kurduk. Aramızda evli, boşanmış ve evlenmemiş kadınlar var. A.Ş.’yi kurabilmek için, evli olanların kocalarından noterden tasdikli izin belgesi almaları gerekti. Boşanmış ya da bekar olanlardan da izin alacak bir kocaları olmadığını kanıtlamak üzere medeni hallerini gösteren bir belge istendi. Kadın Çevresi.” (Comer, 1984).

Özellikle kitabın ismi ve konusu düşünüldüğünde söz konusu bu açıklamanın çok anlamlı olduğunun altını çizmek gerekir.

Yok çeviri ve stratejik metin seçimi de bir diğer makro çeviri stratejisi olarak düşünülmektedir. Kimi zaman çevirmenlerin, kimi zaman editörlerin seçimleriyle zaman zaman da devlet eliyle yürütülen projeler kapsamında çevrilmek üzere belirlenen metinler, aslında erek kültüre hangi fikir ve görüşlerin girip hangilerinin girmeyeceğini de belirlemektedir. Yine Emek Ergün'ün *Virgin: The Untouched History* eserini çevrilmesi için yayınevine sunması stratejik metin seçimine örnek olarak düşünülebilir. Hanne Blank ile tanışıp kitabı çevirmeye karar verdikten sonra İletişim

² Emek Ergün ve Ayşe Düzkan'ın çevirilerinde kullandıkları feminist çeviri stratejilerine ilişkin daha ayrıntılı bir okuma için bkz. Bozkurt, 2014.

Yayınevi ile iletişime geçen Ergün bu konudaki motivasyonunu söz konusu çeviriye ilişkin yazdığı makalesinde (Ergün, 2013, s. 275) ayrıntısıyla anlatır.

Bir diğer makro strateji olan feminist yayıncılık, hakemlik ve eleştiri ise feminist fikirlerin erek kültürde yayılmasında etkili olabilecek stratejilerdendir. Bu bağlamda pek çok çalışmada da (Pirpir, 2018; Yücel ve Orhan, 2018) değinildiği gibi Türkiye’de de belli yayınevleri öne çıkmaktadır. Güldünya ve Ayizi gibi metin seçimi ve çeviri stratejileri anlamında feminist ideolojiye hizmet eden yayınevleri bu makro stratejiye örnek verilebilir.

Yeniden çeviri ise çeviribilimin en çok ele alınan ve hakkında araştırma yapılan konularından biri olagelmıştır (örneğin bkz. Susam-Sarajeva, 2003; Berk Albachten ve Tahir Gürçağlar, 2019a, 2019b). Yeniden çevirinin nedenleri, farklı dönemlerde araştırmacıların kafasını kurcalamış, buna ilişkin çeşitli hipotezler ve yaklaşımlar ortaya konmuştur. Yeniden yapılan çeviriler, feminist ideolojiye hizmet ettiği noktada feminist bir makro strateji olarak düşünülebilir (örneğin bkz. Von Flotow, 2012; Buehler, 2019; Solange Ferrero ve Placidi, 2024). 1970’li yıllarda Bertan Onaran tarafından çevrilen ve Payel Yayınlarından üç cilt halinde çıkan, Simone de Beauvoir’ın *Deuxième Sex [İkinci Cins]* eserinin daha sonra Gülnur Acar Savran tarafından çevrilmesi, çevirmenin kadın araştırmaları konusunda yetkin bir isim olması, üzerine yazılan üst metinlerle birleştiğinde bu stratejiye Türkiye çoğul dizgesinden verilebilecek bir örnektir.³

Von Flotow’un makro stratejilerinden sonuncusu olan ve kendisinin biraz mesafeli yaklaştığı ücretsiz çeviriye toplum çevirmenliği bağlamında örnekler bulunabilir. Kadınların topluma dahil olmasına katkı sağlayacak ortamlarda yapılacak gönüllü çeviriler kadınların görünür olması ve topluma kazandırılması açısından anlamlıdır.

Mikro düzeyde bakıldığında ise biçimsel ve dilbilgisi düzeyinde yapılan düzenlemelere, edebiyat eserlerinde, görsel işitsel ürünlerde, basın yayın metinlerinde başvurulduğu söylenebilir. Örneğin Hilal Erkazancı Durmuş (2022) *Dietland* eserini ve çevirisini karşılaştırmalı olarak incelediği çalışmasında Von Flotow’un mikro stratejilerine örnekler sunar. Aynı şekilde yaratıcı ve söz türetimsel çeviri özellikle kaynak metin daha deneysel kaleme alındığında başvurulacak bir yöntemdir. Çevirmenlerin kimi zaman bilinçli kimi zaman ise feminist bilinçle olmasa da çevirmen içgüdüleriyle karşılaşılan çeviri sorunlarını çözmek amacıyla bu tarz mikro stratejilere başvurduklarını görebiliriz.

Bu çalışmada, feminist çeviri çalışmaları kapsamında, Von Flotow’un yukarıda özetlenen stratejilerine atıfta bulunarak karşılaştırmalı bir analiz sunulacaktır. Analize ilişkin yöntem ve incelenen veri tabanı aşağıda ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

2. Yöntem

Feminist Çeviri Çalışmaları ekseninde kaleme alınan bu çalışmada ürün-odaklı, betimleyici bir yaklaşım benimsenmiş, Mark Twain’in yazdığı *The Complete Diaries of Adam and Eve* ve Türkçeye yapılan beş çevirisi karşılaştırmalı olarak Von Flotow’un (2019) yukarıda ayrıntısıyla anlatılan makro ve mikro feminist stratejileri odağında incelenmiştir.

Analize geçmeden önce çeşitli veri tabanları taranarak eserin Türkçeye yapılan çevirileri listelenmiş, ardından en az iki baskı yapan beş çeviriye odaklanılmıştır. Makro stratejiler özelinde Von Flotow’un stratejileri ile uyumlu 3 kategori belirlenmiş ve (i) stratejik metin seçimi (ii) yeniden çeviri (iii) çevirmen notları, ön sözler, açıklamalar alt başlıklarına odaklanılmıştır. Ardından eser ve her bir çevirisi toplumsal cinsiyet bağlamında anlamlı olacak, ataerkil söylemi yapı söküme uğratan ya da pekiştiren ve toplumsal cinsiyet temsilini gözler önüne seren örnekler açısından incelenmiş, bunlar listelendikten sonra, bu örnekler von Flotow’un (i) biçimsel ve dilbilgisi düzeyinde yapılan düzenlemeler ve (ii) yaratıcı ve söz türetimsel çeviri mikro stratejilerine uygun olarak ele alınmıştır. Biçimsel ve dilbilgisi düzeyinde yapılan düzenlemelere verilen örnekler özellikle zamirler ve

³ Söz konusu yeniden çeviriye ilişkin daha ayrıntılı bir okuma için bkz. Cengiz, 2024.

çevirileri arasından seçilirken, yaratıcı ve söz türetimsel çeviriler kadın ve erkek temsili üzerinden örneklendirilmiştir. Tartışmayı yürütebilmek adına bu kategorilerden temsil gücü yüksek örnekler seçilerek, makalede yer almıştır.

3. Veri Tabanı

Çalışmanın veri tabanını oluşturan İngilizce özgün metnin farklı versiyonları olduğu bilinmektedir. Eserin Türkçe çevirilerinden birine, çevirmen Bülent O. Doğan'ın (2025) yazdığı ön sözde ifade ettiğine göre Twain 1877'de Cennet Bahçesi'ni ve insanın ilk atalarını anlatan kısa bir metin yazdıysa da bu metni yayımlatmamıştır. Bu konuda yazdığı ilk metin 1892'de kaleme aldığı *Âdem'in Günlüğü*'dür. İlk başta bir derlemenin içinde okurlarla buluşan söz konusu metin daha sonra 1905'te yazar tarafından değiştirilmiştir. Yine Doğan'ın (2025, s. vii) aktardığına göre yazarın metni değiştirmekteki niyeti daha sonra kaleme aldığı *Havva'nın Günlüğü* ile basılması için ilk metindeki uyumsuzlukları ortadan kaldırmak istemesidir. Mark Twain'in kendi eşine düşkünlüğünün ve özleminin bir yansıması olarak da yorumlanan, *Havva'nın Günlüğü* ve ona uygun olarak değiştirilen *Âdem'in Günlüğü* dışında farklı dönemlerde yapılan eklemelerle oluşturulan eserin farklı dillere yapılan çevirilerinde kaynak metnin farklı versiyonlarının kullanıldığı ve hatta bu çeviriler yayımlanırken Twain'in başka hikayelerinin de eklenerek derlemeler oluşturulduğu da bilinmektedir.

Eserin farklı dönemlerde Türkçeye yapılan çevirilerini belirlemek amacıyla, öncelikli olarak Milli Kütüphane veri tabanı, ardından da Nadir kitap ve diğer yayınevlerinin çevrimiçi sayfaları taranmış, buna ek olarak basılı kopyalar incelenerek bu çeviriler aşağıda listelenmiştir. Bu listeye göre bilinen ilk çeviri 1948 yılında Zeyyat(d) Selimoğlu tarafından yapılmış ve *Âdem'in Hatıra Defteri* adıyla yayımlanmıştır. Daha sonra Akşit Göktürk söz konusu eseri *Âdem'le Havva'nın Cennet Günlüğü* adıyla 1972'de Türkçeye kazandırmış, daha sonra 1981 yılında farklı bir yayınevinden eser yine Akşit Göktürk çevirisiyle bu kez *Âdem'le Havva'nın Güncesi* olarak yayımlanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde kitabın farklı çevirmenler tarafından çevrilerek farklı yayınevlerinde basıldığı görülür. Altta yer alan tabloda öncelikli olarak Milli Kütüphane veri tabanı temel alınarak oluşturulan çeviri eserlerin ayrıntıları görülebilir:

Çeviri Eser Adı	Çevirmen Adı	Yayınevi	Yayın Yılı
<i>Âdem'in Hatıra Defteri</i>	Zeyya(t)d Selimoğlu	Yeniçağ Matbaası	1948
<i>Âdem'le Havva'nın Cennet Günlüğü</i>	Akşit Göktürk	Milliyet Yayın	1972
<i>Âdem'le Havva'nın Güncesi</i>	Akşit Göktürk	Can Sanat Yayınları	1981
<i>Âdem'le Havva'nın Güncesi ve Seçme Öyküler</i>	Akşit Göktürk	Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık	2006 (Birinci Basım) ⁴
<i>Âdem ile Havva'nın Güncesi</i>	Aslıhan Kuzucan	İthaki Yayınları	2015 (Birinci Basım) ⁵
<i>Âdem ile Havva'nın Günlüğü ve Diğer İncil Temalı Öyküler</i>	D. Kemal Tarım	Alfa Basım Yayım Dağıtım	2016
<i>Âdem ile Havva'nın Güncesi</i>	Cihat Taşçıoğlu	Nora Kitap	2016 (Birinci Basım)
<i>Âdem ile Havva'nın Güncesi (ve Seçme Öyküler)</i>	Ahmet Faruk Arslan	Kapra Yayıncılık Karbon Kitaplar	2020

⁴ Bu çevirinin, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık tarafından ilk yayımlandığı tarih 2006 olmakla birlikte, tablodan da anlaşılacağı gibi Göktürk'ün çevirisi daha eskiye dayanmaktadır.

⁵ 2023 yılında dördüncü baskıyı yapan ve bu analizde kullanılan bu versiyona ilişkin iç kapakta eserin haklarının 2018'de İthaki'ye geçtiği, ancak Kuzucan çevirisinin 2015 tarihli olduğu gösterilmiştir. O nedenle birinci basım tarihi olarak 2015 yılı belirtilmiştir.

<i>Âdem ile Havva'nın Güncesi</i>	Soner Tursun	Fol Kitap	2021
<i>Âdem ile Havva'nın Güncesi</i>	Selçuk Işık	Can Sanat Yayınları	2021 (Birinci Basım)
<i>Âdem ile Havva'nın Güncesi</i>	Berna Öcal	İlgi Kültür Sanat Yayıncılık	2022
<i>Âdem ile Havva'nın Güncesi</i>	Nurefşan Öztürk	Kapı Yayınları	2023
<i>Âdem ve Havva'nın Günlükleri</i>	Bülent O. Doğan	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları	2024 (Birinci Basım)

Tablo 1. Eserin Türkçeye Yapılan Çevirileri⁶

Bu çalışmada yukarıda da belirtildiği gibi, listelenen Türkçe çeviriler arasından, en az iki baskı yapan beş çeviriye odaklanılmıştır. Bu çevirilerden ilki Akşit Göktürk tarafından önceki yıllarda (1972, 1981) çevrilen ve daha önce farklı yayınevleri tarafından yayımlanan ve Yapı Kredi ve Kültür Sanat Yayıncılık tarafından ilk olarak 2006 yılında basılan *Âdem'le Havva'nın Güncesi ve Seçme Öyküler* başlıklı eserdir. Ele alınan çevirilerden ikincisi ise Aslıhan Kuzucan tarafından 2015 yılında çevrilmiş ve İthaki Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bir diğer incelenen eser ise Cihat Taşçıoğlu tarafından çevrilerek ilk kez Nora Kitap tarafından 2016 yılında yayımlanmıştır. Dördüncü ele alınan çevirinin çevirmeni ise Selçuk Işık'tır ve eser Can Sanat Yayınları tarafından 2021 yılında yayımlanmıştır. Son incelenen eser ise Bülent O. Doğan tarafından çevrilerek, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından 2024 yılında yayımlanmıştır.

4. Karşılaştırmalı İnceleme

Von Flotow'un ortaya koyduğu mikro stratejiler bağlamında incelendiğinde kaynak metinde ataerkil söylemi yapı söküme uğratacak pek çok ifade ve toplumsal cinsiyet temsili göze çarpmıştır. Bu çalışma kapsamında kaynak metinde özellikle Âdem'in Güncesi'nde ve Havva'nın Güncesi'nde yer alan kırk örnek ve çevirileri incelenmiştir. İncelenen örnekler arasında özellikle zamirler ve çevirileri, Âdem üzerinden aktarılan erkek temsili ve çevirisi, Havva üzerinden aktarılan kadın temsili ve çevirisi, Âdemle Havva'nın ilişkisi üzerinden aktarılan toplumsal cinsiyet normları özelinde kadın erkek ilişkisi ve çevirisine ilişkin olanlar özellikle dikkat çekmektedir. Makalede, incelenen örneklerin her birine değinmek mümkün olmadığından, kategorileri temsilen toplam altı örnek seçilmiştir.

Havva'nın Âdem'i ve kendisini betimlemek için kullandığı zamirler ve bunlara kafa yorması Twain'in yarattığı akıllı, meraklı ve düşünen kadın temsili ile uyumludur. Her ne kadar Twain'in eseri kalemi aldığı döneme damga vuran bir konu olmasa da zamirlerin, ikinci kuşak feminizm ortaya çıkarken üzerinde durulan cinsiyetçi dil kullanımındaki önemi düşünüldüğünde zamirlerin çevirisini öncelikli olarak ele almak esere ve çevirisine ilişkin belli bir bakış açısı edinmemize yardımcı olabilir. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi Kanada'da 1980'lerde ortaya çıkan deneysel yazın ve feminist çeviri yaklaşımlarında zamirlerin belli başlı konulardan biri olması da çeviri incelemesinde yönlendirici bir unsur olmuştur. Söz konusu zamirler, İngilizce ve Türkçe dil yapısı nedeniyle zorluk çıkartabilir ve farklı çeviri stratejileri kullanmayı gerektirebilir.

Âdem'in güncesinden alınan aşağıdaki ilk örnekte, Havva kendisinin bir kadın olduğunu ve kendisinden bahsederken Âdem'in "it" zamirini değil de "she" zamirini kullanması gerektiğini ifade eder. Bu istek Âdem'e anlamsız gelse de ilk iki sayfada Havva'dan bahsederken "the new creature" ifadesini ve "it" zamirini kullanan Âdem, daha sonraki sayfalarda Havva'dan bahsederken "she" zamirini kullanır. Türkçede tek bir nötr "o" olması bu konuda bir çeviri sorununa işaret etse de çevirmenlerin birbiriyle benzerlik gösteren tercihleri bu örnekte dikkat çekicidir.

⁶ Liste oluşturulurken özellikle Milli Kütüphane veri tabanı, Nadir Kitap veri tabanı ve eserin basılı kopyaları kullanılmıştır. Bir uyumsuzluk olması durumunda, özellikle analiz için seçilen örneklerde birinci basım tarihi için basılı kopyalar temel alınmıştır.

Örnek 1⁷

KM	“The new creature says its name is Eve. [...] It says it is not an it , it is a she . This is probably doubtful; yet it is all one to me. What she is were nothing to me if she would but go by herself and not talk.”
EM A. Göktürk (2006)	“Yeni yaratık adının Havva olduğunu söylüyor. [...] Yeni yaratık kendisinin dişi olduğunu söylüyor. Belki de uyduruyordur. Her neyse beni hiç ilgilendirmez. Başımdan çekip gitse de şu çenesinden kurtulsam tek” (14).
EM A. Kuzucan (2023)	“Yeni yaratık adının Havva olduğunu söylüyor. [...] Kendisinin bir kadın olduğunu söyledi. Bu biraz şüpheli ama benim için fark etmez. Ben yalnızca kendi başına yaşamasını ve susmasını istiyorum” (13).
EM C. Taşcıoğlu (2017)	“Yeni yaratık, adının Havva olduğunu söylüyor. [...] Yeni yaratık kendisinin nesne ya da hayvan değil, dişi olduğunu öne sürüyor. Şüpheli bir durum aslında bu; hepsi benim için aynı çünkü. Lakin başımdan gitse ve konuşmasa, ne olduğu hiç umurunda değil” (25).
EM S. Işık (2022)	“Yeni Yaratık adının Havva olduğunu söylüyor. [...] Yaratık değil bir kadın olduğunu iddia ediyor kendisi . Belki de uyduruyordur, ama öyle olsa da benim için bir şey fark etmez. Tek istediğim kendi başımın çaresine bakıp biraz susması” (14).
EM B. O. Doğan (2025)	“Yeni Yaratık adının Havva olduğunu söylüyor. [...] Bir de yaratık, kendisinin dişi olduğunu söylüyor. Orası muhtemelen şüpheli, ama benim için hepsi bir: kendi işine baktığı ve konuşmadığı sürece ne olursa olsun” (3).

Söz konusu kaynak metinde geçen “it”, “she” ve “herself” zamirlerine çevirmenlerin bulunduğu karşılıklara tek tek bakacak olursak, “it” zamirini karşılıken Göktürk ve Taşcıoğlu’nun “yeni yaratık” diye başta geçen ifadeyi tekrarladıklarını, Işık’ın ve Doğan’ın aynı şekilde “yaratık” ifadesini kullandığını, Kuzucan’ın ise “kendisinin” diye bir karşılık bulunduğunu görebiliriz. Taşcıoğlu, aynı cümlede geçen ikinci “it” zamiri için “nesne ya da hayvan” karşılığını kullanırken, diğerlerinin bundan kaçındığını görürüz. Diğer “she” zamiri ise Göktürk, Taşcıoğlu ve Doğan tarafından “dişi”, Kuzucan ve Işık tarafından “kadın” ifadesiyle karşılanmıştır. Bunlara ek olarak Işık’ın çevirisinde “Y.N.” [yayıncının notu] ibaresiyle metnin altına eklenen bir dipnot göze çarpmaktadır. Söz konusu dipnotta Havva’nın Âdem’den bahsederken kullandığı zamirlere şu şekilde atıfta bulunulmuştur:

“Havva öykünün bu noktasında Adem’in bir sürüngen değil de bir insan olduğuna kanaat getirdiğinde, buradan itibaren güncesinde nesnelere ve hayvanlar için kullanılan it zamiri yerine, erkekler için kullanılan he zamirini tercih etmeye başlar. Orijinal metinde, Havva yazacağı cümlenin yapısına bağlı olarak Adem’den he, him ya da his olarak söz edecektir artık.” (Y.N.) (Twain, 2022, s. 34).

Kaynak metinde altı çizilen “dilbilgisel cinsiyet” [grammatical gender], Türkçede tek bir nötr “o” olmasından dolayı doğrudan aktarılamazken farklı stratejilerle ikame edilerek, von Flotow’un deyimiyle tamamlama [supplementing] yöntemiyle erek okura aktarılır ve dipnot ile bu yaklaşım desteklenir.

Metnin geneline baktığımızda, dilbilgisel cinsiyetin kullanıldığı diğer kısımlarda da tamamlama stratejisine başvurulduğunu görebiliriz. Metin boyunca kaynak metinde geçen “she” zamirinin çevirisinde çevirmenlerin tercihlerinde ufak tefek farklılıklar olsa da iletiyi erek okura aktarmak adına, çevirmenlerin dördünün de “she” ifadesini çevirirken farklı oranlarda gizli özne kullandığı, zaman zaman da “dişi” ve “kadın” ek olarak “o” ve yaklaşık on on iki kez “Havva” karşılıklarına yer verdiği incelenen örneklerde görülmüştür.

Bu çeviriler arasında, Taşcıoğlu’nun toplumsal cinsiyet bağlamında benimsediği bakış açısının üzerinde durmak yerinde olacaktır. Taşcıoğlu, kaynak metinde Âdem’in dilbilgisi

⁷ Tabloda çevirmenlerin yanında yer alan basım yılları yazarlar tarafından kullanılan kopyaları ifade etmektedir. İlk basım yılları için Tablo 1’e bakınız.

kurallarının henüz farkına varmadığı zamanlarda kullandığı “yeni yaratık” ifadesini, Âdem kaynak metinde “she” ifadesini kullanmaya başlayarak Havva’yı tabir yerindeyse “insan yerine koymaya” başladıktan sonra da kullanmaya devam etmiştir. Taşçıoğlu’nun bu stratejisinin bilinçli olup olmadığını bilmemekle birlikte, kaynak eserde “she” zamirinin kullanılmasıyla altı çizilen, Havva’nın kendi başına bir birey olma yolculuğunun, Türkçede “yaratık” ifadesinin kullanımıyla sekteye uğradığı söylenebilir.

Çalışma kapsamında incelenen ve Havva’nın güncesinden alınan ikinci örnek toplumsal cinsiyet normları bağlamında kadın ve erkek temsiline ilişkindir. Aşağıda yer alan örnekte Havva’nın ateşi buluşuna tanık oluruz. Bu anlatının, “ateşi bulan ilk insan” dendiğinde çoğunluğun aklına gelen erkek imgesine karşıt olduğu gözlerden kaçmamalıdır. Bu anlatı, bir anlamda Havva’nın üstünlüğünün altını çizer, onu okur karşısında görünür kılar. Bu sahnede Havva ateşi bulur, çok güzel olduğunu düşünür, ancak ilk başta bir işe yaradığını düşünmediği için bunu Âdemle paylaşmakta tereddüt eder, ne var ki Âdem o sırada gelerek ona ne yaptığını sorar.

Örnek 2

KM	<p>“Ah, it was too bad that he should ask such a direct question. I had to answer it, of course, and I did. I said it was fire. If it annoyed him that I should know and he must ask; that was not my fault; I had no desire to annoy him. After a pause he asked:</p> <p>‘How did it come?’</p> <p>Another direct question, and it also had to have a direct answer.</p> <p>‘I made it.’”</p>
EM A. Göktürk (2006)	<p>éAh, böyle düpedüz sorması çok kötü oldu. Karşılık vermek zorunda kaldım, verdim. Yeni şeyin ateş olduğunu söyledim. Benim bildiğim bir şey onun bilmemesi, bana sormak zorunda kalması, benim suçum değil ya. Gerçekte ona caka yapmak aklımın kıyısından bile geçmez. Bir süre durduktan sonra sordu:</p> <p>‘Nerden geldi bu?’</p> <p>Bir düpedüz soru daha. Buna da düpedüz bir karşılık vermek gerekti.</p> <p>‘Ben yaptım’” (37).</p>
EM A. Kuzucan (2023)	<p>“Ah, bu kadar doğrudan bir soru sorması çok kötüydü. Elbette cevap vermem gerekiyordu ve verdim de. Ateş olduğunu söyledim. Ne olduğunu bilmem ve onun sormak zorunda kalması canını sıktıysa da bu benim hatam değildi. Canımı sıkmak gibi bir amacım yoktu. Biraz durduktan sonra sorular sormaya başladı:</p> <p>‘Nasıl oldu?’</p> <p>Doğrudan sorulmuş bir soru daha. Doğrudan verilen bir cevabı olmalıydı.</p> <p>‘Ben yaptım’” (33-34).</p>
EM C. Taşçıoğlu (2017)	<p>“Ah, öylesine doğrudan sorması çok kötüydü! Bu durumda cevap vermem gerekiyordu elbette ve verdim. Ateş olduğunu söyledim. Tedirgin olduysa bunu dile getirebilirdi; ne de olsa o şey benim kabahatim değildi; onu tedirgin etmek gibi bir niyetim yoktu. Biraz duraladıktan sonra sordu:</p> <p>‘Nasıl geldi buraya?’</p> <p>Dolaysız, doğrudan bir soru daha ve bunun da dolaysız bir cevabı olması gerekiyordu.</p> <p>‘Ben yaptım’” (163).</p>
EM S. Işık (2022)	<p>“Ah keşke çattadanak böyle bir soru sormasaydı. Cevap vermektan başka çarem yoktu. Bunun ateş olduğunu söyledim. Her şeyi benim bilmem ve onun sormak zorunda kalması canını sıkıyorsa bu benim suçum değil. Çok da meraklı değilim canımı sıkmaya. Biraz duraksadıktan sonra:</p> <p>‘Nerden çıktı bu böyle?’ diye sordu.</p>

	Çattadanak sorulan bir soru daha. Böyle soruya çat diye cevap verilir . ‘Ben yarattım’ (46).
EM B. O. Doğan (2025)	‘Ah, bu kadar doğrudan bir soru sorması çok kötüydü. Cevap vermek zorundaydım elbette ve verdim. Ateş olduğunu söyledim. Bildiğim bir şeyi bana sormak zorunda kalması asabımı bozduysa da benim hiçbir suçum yoktu. Niyetim asabımı bozmak değildi ki. Bir an duraladıktan sonra sordu: ‘Nereden çıktı bu?’ Başka bir doğrudan soru ve onun da doğrudan bir cevabı olmak zorundaydı. ‘Ben yaptım’ (23).

Havva, kendisinin bazı şeyleri bilmesi, duruma vakıf olması ve Âdem’in soru sormak durumunda kalmasının Âdem’in canını sıktığını ve gururunu kırdığını eserin farklı yerlerinde tekrarlar. Bu örnekte de benzer bir durum vardır. Çevirmenlerden Taşçıoğlu’nun Âdem’in tedirginliğinin nedenini erek metinde aktarmadığını görürüz. Buna karşın Işık’ın Havva’nın verdiği cevabın tonunu biraz daha arttırdığını gözlemleyebiliriz: Işık “direct question” ve “direct answer” arasındaki söz oyununu da aktarmak üzere, “böyle soruya çat diye cevap verilir” şeklinde bir çeviriyi tercih etmişti. Sonuç olarak Taşçıoğlu’nun Âdem’in düştüğü olumsuz durumu yumuşattığı, kaynak metinde kadın temsiline lehine açık olan bir durumu üstü kapalı vermeyi tercih ettiği, Işık’ın kaynak metinde yer alan vurguyu biraz daha sertleştirdiği, Kuzucan ve Doğan’ın ise kaynak metindeki tona sadık kaldığı söylenebilir. Von Flotow’un tamamlama stratejisinin tanımını verirken kullandığı “üstü kapalı olanı açık şekilde verme” durumunun, Taşçıoğlu’nun çevirisinde tersine döndüğünü bu anlamda feminist çeviri karşıtı bir yol izlediğini söyleyebiliriz. Bu tarz bir yaklaşımın literatürde yer bulması önemlidir. Çevirmenler sadık çeviri yaptıklarında dahi belirli kelime seçimleriyle feminist tonu erek dilde yok edebilmektedirler. Bilinçli olsun ya da olmasın bu yaklaşımla çeviri yapan çevirmenler kelimelerin ilk sözlük anlamlarını kullansalar da arkada yatan anlamı veremeyebilirler. Bu bilinçli bir seçim olabileceği gibi, bu yaklaşıma neden olan unsur söz konusu çevirmenin iletinin arkasında yatan anlamı kavramaması da olabilir. Çeviribilim literatüründe bu şekilde yapılan çevirileri tanımlamak için kullanılan çeviri stratejilerinden biri de Démont’un (2018) kuir metinlerin çevirisini incelerken ortaya koyduğu “minoritizing” [azınlıklaştırıcı ya da marjinalleştirici] çeviridir. Marjinalleştirici çeviri stratejisine başvuran çevirmenler de sadık ancak yüzeysel bir çeviri yaparak, metnin içerisinde alt anlamlar yoluyla verilen kuir öğeleri açığa çıkartmakta yetersiz kalabilirler. Taşçıoğlu’nun bu örnekte kaynak metinde geçen kavramların sözlük karşılıklarını kullanmasına rağmen ortaya çıkan erek metinde, kaynak metinde yer alan ve feminist sayılabilecek öğeleri birebir aktarmadığını söyleyebiliriz.

Yine Havva’nın güncesinden alınan üçüncü örneğimizde Havva ilk üzüntülerinden birini yaşamıştır. Âdem’in ondan uzaklaşmasının ardından yalnızlık hissetmiş, Âdem’le arası tekrar düzeline hislerini aşağıdaki sözlerle ifade etmiştir.

Örnek 3

KM	“It is pleasant again, now, and I am happy; but those were heavy days; I do not think of them when I can help it.”
EM A. Göktürk (2006)	“Her şey düzeldi şimdi, mutluymum artık. Çok sıkıntılı günler geçirdim doğrusu. Anımsamaktan bile kaçındığım günler” (33).
EM A. Kuzucan (2015)	“Her şey yine güzel oldu. Çok mutluymum ama zor günler geçirdim. Elimden geldiğince düşünmemeye çalışıyorum” (29).
EM C. Taşçıoğlu (2016)	“Şimdi yine canayakın ve ben de mutluymum; zorlu günlerdi ama geride kalanlar; yapabildiğimce düşünmekten kaçınıyorum o zamanları” (139).
EM S. Işık (2021)	“Çok sıkıntılı günler geçirdiysem de mutluymum artık. O günleri hiç aklıma bile getirmiyorum” (38).

EM B. O. Doğan (2024)	“Aramız düzeldi ve şimdi mutluyum ama zor günler yaşadık; elimden geldiğince o günleri düşünmemeye çalışıyorum” (19).
-----------------------	---

Bu örnekte Kuzucan ve Göktürk “it is pleasant again” ifadesini “her şey çok güzel oldu” ve “her şey düzeldi” diye kaynak metne sadık olarak çevirip vurguyu düzelen durumun kendisine yaparken, Işık söz konusu kısmı çevirmemiş, vurguyu sadece sıkıntılı günlerle sınırlı tutmuştur. Taşçıoğlu, Havva’nın mutluluğunu Âdem’in ona cana yakın davranmasına bağlarken, Doğan ise Havva’nın mutluluğu ile aralarının düzelmesi arasında bağlantı kurmuştur. Çevirmen, bağlamdan çıkartılması muhtemel olan ancak yoruma açık olan bu eklemeye Türkçe metinde Havva’nın Âdem’e olan ihtiyacını daha da vurgulamıştır denebilir.

Âdem’in güncesinden alınan dördüncü örnek de özellikle kadınlara ve erkeklere atfedilen roller ve kadın ve erkek ilişkileri bağlamında ilgi çekicidir. Âdem ile Havva’nın Cennetten kovulmasının ardından yaşananları anlatan bu örnekte Âdem, ilk günlere kıyasla artık Havva’yı kabullenmiştir, hatta onun varlığından keyif aldığı, onu güzel, alımlı ve hamarat bulduğu söylenebilir.

Örnek 4

KM	“I find she is a good deal of a companion . I see I should be lonesome and depressed without her, now that I have lost my property. Another thing, she says it is ordered that we work for our living hereafter. She will be useful. I will superintend ” (10)
EM A. Göktürk (2006)	“Arkadaşlığına gitgide daha çok alışıyorum. Onsuz çok yalnız, yıkılmış bir insan durumuna düşerdim doğrusu. Hele böyle yerimden yurdundan olduktan sonra! Ayrıca, bundan sonra yaşayabilmek için çalışıp kazanmak zorunda kalacağımızı da söylüyor. Bu durumda, çok işime yarayacak. O çalışır, ben de yol gösteririm ” (18).
EM A. Kuzucan (2015)	“Bence o iyi bir dost . O olmasaydı yalnız ve mutsuz olurum. Bir de hayatımızı devam ettirmek için birlikte hareket etmemizin emredildiğini söyledi. O çok işe yarayacak, ben ise yöneteceğim ” (17).
EM C. Taşçıoğlu (2016)	“Onun eşliğini iyi buluyorum. Sahibi olduğum dünyayı kaybettiğime göre, onsuz yalnızlık çeker ve bunalırdım. Başka bir konu da, bundan böyle geçinmek için çalışmamızın emredildiğini söylemesi. Bu durumda yararı dokunur. Ben de işlere nezaret eder, yöneticilik yaparım ” (57).
EM S. Işık (2021)	“Gün geçtikçe arkadaşlığının kıymetini daha iyi anlıyorum. Sanırım onsuz yalnız ve çökmüş hissederdim, hele ki yerimden yurdundan olmuşken. Ha bir şey daha var: Öbür dünya için çalışmamızın emredildiğini söylüyor. Eğer öyleyse çok işe yarar. O çalışır, ben de işlerin idaresini üstlenirim ” (19).
EM B. O. Doğan (2024)	“Hiç de fena bir arkadaş gibi gelmiyor artık bana. O olmasa yapayalnız kalır, bunalıma girerdim, ne de olsa yaşadığım toprakları yitirdim artık. Bir şey daha var; bundan böyle yaşamak için birlikte çalışmamızın emredildiğini söylüyor. Bu durumda Havva bana pek faydalı olacak. Ben de onun yaptıklarını denetlerim ” (0).

Kaynak metinde geçen “companion” ifadesi, Kuzucan, Göktürk, Işık ve Doğan tarafından “dost” ve “arkadaş” olarak benzer ifadelerle aktarılırken, Taşçıoğlu tarafından “eşliğini” ifadesiyle karşılanır. Taşçıoğlu’nun Havva’nın Âdem’in yoldaşı, arkadaşı, dostu olmasından ziyade “eşi” olmasının altını çizdiğini başka örneklerde de gördüğümüzü söylemeliyiz. Buna ek olarak “superintend” ifadesi, Göktürk tarafından “yol göstermek”, Kuzucan tarafından “yönetmek”, Taşçıoğlu tarafından “işlere nezaret etmek, yöneticilik yapmak”, Işık tarafından “işlerin idaresini üstlenmek” ve Doğan tarafından da “onun yaptıklarını denetlemek” ifadeleriyle karşılanmıştır. Çevirmenlerin bu seçimleri, önceki örneklerde de altı çizilen bakış açılarını koruduklarını göstermektedir. Özellikle Işık’ın ve Göktürk’ün kaynak metinde yer almayan “o çalışır” ifadesini eklemesiyle, Âdem’e “yönetme” vasfını vermekten ve onu üstün kılmaktan ziyade daha eşitlikçi bir iş bölümü yapıldığının altını çizmeye çalıştığı söylenebilir.

Yine Âdem'in güncesinden alınan beşinci örnek, yasak elmanın yenmesinin ardından gelen değişikliği anlatır. Bu değişikliğin sadece metnin içeriğinde değil, anlatım tarzında da bir kırılma noktası olduğu söylenebilir. Kadın ve erkeğin ilişkisini yansıtması bakımından önemlidir.

Örnek 5

KM	"Hungry as I was, I laid down the apple half-eaten – certainly the best one I ever saw, considering the lateness of the season – and arrayed myself in the discarded boughs and branches, and then spoke to her with some severity and ordered her to go and get some more and not make such a spectacle of herself " (10).
EM A. Göktürk (2006)	"Açlığımı falan unutarak yarı ısırılmış elmamı bir yana bıraktım –böylesine güzel bir elma daha görmemişim oysa, mevsim ilerledikçe daha da tatlanmıştı-, fırlattığım dallarla yaprakları toplayarak kendim de örtünmeye başladım. Sertçe bağırdım ona hemen, karşımda utanmadan çırılçplak salınacağına gidip biraz daha yaprak getirmesini söyledim " (18).
EM A. Kuzucan (2015)	"Aç olduğum için, yarısı yenmiş elmayı bir kenara ayırdım –mevsim geç olmasına rağmen leziz bir elmaydı-, dal ve yapraklarla bedenimi gizledikten sonra ciddi bir tavırla konuşarak daha çok dal ve yaprak getirmesini, kendisini gülünç duruma düşürmemesini söyledim " (16).
EM C. Taşcıoğlu (2016)	"Çok aç olmama rağmen yarısı yenmiş (mevsimin geçkinliği göz önüne alınırsa rastlanabileceklerin en iyisi kabul edilmesi gereken) elmayı yere koydum ve kendimi sağa sola atılmış sürgünlerle, budaklarla örtüp ona sert bir tavırla o şeylerden biraz daha bulmasını ve kendini sergilemeyi kesmesini emrettim " (55).
EM S. Işık (2021)	"Açlığımı unutup yarısı yenmiş elmamı bir kenara bırakarak –ki mevsimi geçmiş olmasına rağmen yediğim en lezzetli elmaydı- fırlattığım dal ve yaprakları giyinip kuşanmaya başladım; sonra da tüm ciddiyetimle , karşımda çırılçplak dikilip kendini gülünç duruma düşüreceğine gidip biraz daha yaprak toplamasını söyledim " (18)
EM B. O. Doğan (2024)	"Aç olmama rağmen elmayı yarım bırakıp yere koydum, sonra da bulduğum dal ve yapraklarla kendimi örttüm, ardından gidip ona daha fazla yaprak toplamasını, ayrıca böyle anadan doğma gezmemesini emrettim sert bir edayla " (6).

Bu örnekte yer alan "with some severity" ifadesinin Kuzucan ve Işık tarafından "ciddi" olmakla karşılandığı, Göktürk'ün bu ifadeyi "sertçe bağırdım ona" diye, Taşcıoğlu'nun ve Doğan'ın ise "sert bir tavırla" diye çevirdiği, buna ek olarak kaynak metinde geçen "order" ifadesinin Kuzucan, Göktürk ve Işık tarafından "söyledim" diye karşılanmasına rağmen Taşcıoğlu'nun ve Doğan'ın bu ifadeyi aslına sadık kalarak "emrettim" ile karşıladığını görürüz. Kaynak metinde hissedilen, Âdem'in ifadesindeki ton değişikliğinin ve "eşine" emretme halinin erek metinlerin ikisinde yumuşatıldığı, bu haliyle söz konusu kaynak cümleden sapmakla birlikte eserin genelinde yer alan cinsiyetçi olmayan söylemle örtüştüğü düşünülebilir.

Altıncı ve son örneğimizde ise kırk yıl sonraya tanık oluruz, geçen süre boyunca Havva'nın çeşitli değişimler geçirdiği gözlemlenebilir. İlk günlerde kendisine oldukça güvenen, Âdem'in saflıklarının bilincinde olan biriyken, Cennetten kovulmalarının ve Kabil ve Habil'in ortaya çıkmasının ardından Havva cinsiyet ve bunun getirdiği kadın ve erkek "doğasının" altını daha çok çizen birine dönüşür. Âdem'i erkek olduğu için ve erkeksi özelliklerinden dolayı sevdiğini ve artık onusuz bir hayat düşünemediğini tekrarlar.

Örnek 6

KM	"It is my prayer, it is my longing, that we may pass from this life together—a longing which shall never perish from the earth, but shall have place in the heart of every wife that loves , until the end of time; and it shall be called by my name. [...] I am the first wife ; and in the last wife I shall be repeated"
EM A. Göktürk (2006)	"Bu dünyadan birlikte göçmemiz benim en büyük yakarım, en büyük özlemimdir. Bu özlem yeryüzünden hiç silinmeyecek, zamanın tükendiği noktaya dek her seven kadının yüreğinde, sürüp gidecektir. Benim adımla taşır bu özlem.

	[...] İlk kadınım ben, son kadında da var olacağım” (47).
EM A. Kuzucan (2015)	“En büyük duam, en büyük arzum bu dünyadan birlikte göçüp gitmek. Bu arzu asla kaybolmayacak; zaman durana kadar seven her kadının kalbinde yaşayacak ve benim adımla anılacak. [...] Ben ilk kadınım ve son kadına kadar da var olacağım” (42)
EM C. Taşçıoğlu (2016)	“Tüm dualarım, tüm hasretim bu hayattan birlikte ayrılmamıza yönelik; ve bu öyle bir hasret ki dünya yüzünden asla silinmeyecek; zamanın bittiği yere kadar eşini seven her kadının kalbinde yer alacak ve benim adımla anılacak. [...] Ben ilk eşim ve tekrarımı ırkımızın son eşinde de bulacağım” (207).
EM S. Işık (2021)	“Tanrı’dan tek dileğimi en büyük arzum şu dünyadan birlikte göçüp gitmek öyle bir özlem ki bu, yeryüzünden asla silinmeyecek, seven her kadının yüreğinde yaşayacak, benim adımla anılacak. [...] Ben ilk kadınım ve yeryüzündeki son kadında yaşamaya devam edeceğim” (61-62).
EM B. O. Doğan (2024)	“Bu hayattan ikimiz birlikte göçüp gidelim diye dua ediyorum, buna özlem duyuyorum – bu özlem dünyadan hiç silinmeyecek, zamanın sonuna dek her evli kadının kalbinde yer edecek; benim adımla anılacak bir özlem bu. [...] Ben ilk eşim ve son eşte tekrarlanacağım” (34-35).

Kaynak eserde daha ziyade bir eş olmanın altının çizildiği bu bölüm Taşçıoğlu ve Doğan tarafından “eş” ifadesiyle çevrilirken, Kuzucan ve Işık’ın eş vurgusunu kaldırdığını ve “wife” kelimesini “kadın” ile karşıladığını görürüz. Buna ek olarak “every wife that loves” ifadesini Kuzucan ve Işık “seven her kadın” diyerek genellerken, Taşçıoğlu “eşini seven her kadın” diye ve Doğan da “her evli kadın” diye çevirerek yine karı-koca ilişkisine atıfta bulunur. Bu haliyle kaynak metinde olmamasına rağmen Taşçıoğlu’nun ve Doğan’ın çevirisinin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine daha yaklaştığı söylenebilir.

İncelenen altı örnekte görülen toplumsal cinsiyet normlarına ilişkin bakış açılarının çevirmenler tarafından metnin genelinde benimsenmeye devam ettiği, burada yer almayan ancak incelenen diğer örneklerde de görülmüştür. Çevirmenlerin büyük oranda sadık seçimler yaptığı ancak kelime seçimleriyle eserin tonunu değiştirdikleri incelenen örneklerde göze çarpmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Von Flotow’un makro ve mikro stratejileri altında genel bir inceleme yapacak olursak, makro düzeyde eserin ilk kez 1948 yılında çevrilmek üzere seçilmesi ve daha sonra farklı yayınevleri tarafından sıklıkla tercih edilmesi bilinçli olsun ya da olmasın stratejik metin seçimi makro stratejisi bağlamında anlamlıdır. Bu seçim sayesinde döneminin normlarına göre oldukça yenilikçi düşünceler barındıran bu eserin Türkiye çoğul dizgesinde kendisine yer ediniş baskı sayılarından da anlaşılacağı üzere bunu devam ettirmiş olması dikkate değerdir. 2024 yılında yayımlanan son çevirinin kısa sürede üç baskı yapmış olması eserin hala popülerliğini koruduğunu göstermektedir. İkinci olarak her ne kadar bu çalışmanın ana konusu yeniden çeviriler olmasa da bilinen kaynaklara göre en azından on farklı çevirmen tarafından yapılmış çevirilerin olması ve metin içi incelemelerden de görüleceği gibi son basımların gerek ton kaymaları gerekse dipnotlar bağlamında diğerlerine nazaran daha eşitlikçi bir söyleme sahip olması da Von Flotow’un yeniden çeviri makro stratejisi altında bir tartışma yürütmeye olanak tanımaktadır.

Çevirmen ön söz, not ve açıklamaların eklenmesi makro strateji anlamında, çevirilerin çoğunda toplumsal cinsiyet özelinde değerlendirilecek üst metinlerin çok olmadığını görürüz. Eser hakkında yazılan yorum ve tanıtım yazılarında okunacak öykünün biraz sıra dışı olduğunun altı çizilmekle birlikte feminizm ve toplumsal cinsiyet vurgusu pek fazla yer almaz. Bu açıdan bakıldığında Can Sanat Yayınları tarafından basılan Işık’ın çevirisinde, zamir kullanımına ilişkin yukarıda ayrıntısı verilen bir yayıncı notu (Twain, 2022, s. 34) olması anlamlıdır. Ayrıca eserin

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanan, Doğan'ın yaptığı son çevirisinde de ön söze ek olarak "e.n." [editör notu] ibaresiyle eklenen bir dipnot dikkat çeker:

"Burada elbette kendi içinde işleyen bir "ironi" olmasına rağmen bu türden ifadelere bir şerh düşmekte fayda var: ironik ya da değil, kadının aile içinde dövülüp istismar edilmesine, erkeğin "kölesi" olmasına ya da kadının biyolojik ve ruhsal açıdan "zayıf" olduğuna yönelik bu düşünceleri tartışmasız bir şekilde kabul etmek mümkün değil, bunun yanı sıra, metnin tarihsel bağlamını, yazarın karısının ölümü sonrası içinde bulunduğu yas halini de göz önüne almak gerek. Havva karakterinin ağzından sarf edilen bu cümlelerin edebiyat içi tartışma ile siyasal tartışma arasında durduğu açık." (e.n). (2024, s. 34).

Yukarıda alıntılanan dipnot Havva'nın Âdem'e karşı sevgisini anlattığı "Yüreği temiz olduğu için seviyorum onu, ama temiz olmasa da severdim. Beni dövse ve kötü davransa da onu sevmeye devam ederdim" (2024, s. 33-34) sözlerinin ardından editör tarafından eklenmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi Âdem ile Havva'nın elmayı yiyip Cennetten kovulmalarının ardından eserde toplumsal cinsiyet eşitliği anlamında bir değişiklik göze çarpar, eserin ilk sayfalarında hissedilen özcü ancak eşitlikçi yapı ilerleyen sayfalarda Âdem ve Havva'nın söylemlerinde değişir. Özellikle kadına şiddet açısından yorumlanabilecek Havva'nın bu sözlerine tepki olarak editörün böylesi bir yaklaşımın savunulamaz olduğunun altını çizmesi makro feminist stratejileri açısından anlamlıdır. Öne çıkan dipnotların çevirmenlerden ziyade yayıncı ya da editörlere ait olduklarının da altını çizmek gerekir.

Mikro stratejiler açısından bakıldığında ise biçimsel ve dilbilgisi düzeyinde ve yaratıcı çeviri yaklaşımları anlamında birtakım sapmaların yaşandığı yukarıda tartışılan örneklerde de görülmektedir. Âdem ve Havva üzerinden gösterilen kadın ve erkek temsilleri düşünüldüğünde, çeviri yapılırken çevirmenlerin yaptığı tercihlerin bir sonucu olarak erek metinlerin kendi içlerinde göreceli olarak cinsiyetçi bir söyleme yaklaştıkları ya da uzaklaştıkları izlenmiştir.

Yaptığı tercihlerin bir sonucu olarak Taşçıoğlu'nun zaman zaman belli kısımları çevirmeyi tercih etmeyerek, zaman zaman tonu yükselterek ve yaptığı sadık çevirilerle yan anlamları vermekten kaçınarak diğerlerine oranla daha cinsiyetçi bir metin ortaya koyduğu, Işık'ın kaynak metinde yer alan ifadeleri hafifçe değiştirerek çok daha feminist bir metin ortaya koyduğu, Kuzucan'ın ise sadık çeviriden şaşmamasına rağmen, Işık kadar olmasa da cinsiyetçi söylemden kaçındığı, Göktürk'ün ise genelde eşitlikçi bir söylem tercih etmesine rağmen zaman zaman geleneksel kadın-erkek söylemini destekleyecek tercihlerde bulunduğu görülmektedir.

Twain'in eserinin zaman zaman özcü söylemleri olsa ve mikro düzeyde günümüz koşullarına göre cinsiyetçi sayılabilecek ifadeler yer verse de yazarın konumu, eserin yazıldığı dönem düşünüldüğünde yenilikçi ve makro düzeyde feminist olduğu göz önünde tutulduğunda Von Flotow'un deyiimiyle "görünmez olanı görünür kılmak" diye tanımlanabilecek bir feminist çeviri yaklaşımının özellikle Işık'ın metninde ön plana çıktığı, kaynak metinde makro düzeyde yer almayan cinsiyetçiliğin ise Taşçıoğlu'nun çevirisinde belirginleştiği söylenebilir.

Bu çalışmanın dikkat çekici noktalarından biri de çok ufak değişikliklerle bir metnin söyleminin değişebileceğidir. Sadık denebilecek çeviriler yaparken, kelime seçimlerindeki ufak farklılıklarla daha cinsiyetçi ya da eşitlikçi bir söylem yaratılabilir. "Cinsiyetçilik" aslında ayrıntıda gizlidir.

Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet rollerinin bir kültürden diğer kültüre çeviriyle yolculuğu sırasında çevirmenlerin en basit kararlarının bile erek kültüre aktarılacak temsillerin farklılaşmasına neden olabileceği bu çalışma sonucunda bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Çevirmenlerin, editör, yayınevi, vb. diğer pek çok aktörle birlikte zaman zaman eşik bekçiliği yapabileceği de gözlerden kaçmamalıdır.

Türkiye’de kadın hareketinin, her dönemin sosyo-politik koşullarına göre dönüşen, söylemsel repertuarını genişleten ve yayıncılık, edebiyat ve çeviri gibi kültürel üretim alanlarını doğrudan etkileyen çok katmanlı bir süreç izlediği göz önünde bulundurulduğunda, *Ádem ile Havva’nın Güncesi*’nin çevirilerindeki farklılaşmayı yalnızca metinsel bir olgu olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet duyarlılığına ilişkin bakış açılarının bir yansıması olarak da görmek mümkündür. İncelemeye konu olan Akşit Göktürk çevirisi her ne kadar Yapı Kredi ve Kültür Sanat Yayıncılık tarafından ilk olarak 2006 yılında basılan *Ádem’le Havva’nın Güncesi ve Seçme Öyküler* başlıklı eseri olsa da yukarıda da belirtildiği gibi eserin Göktürk tarafından yapılan ilk çevirileri 1970’ler ve 1980’lere denk gelir. Söz konusu dönemde, özellikle 1980 darbesi sonrası siyasal alanın daraldığı bir zamanda, Türkiye kadın hareketi bağımsız bir çizgi kazanmaya ve cinsiyet ayrımcılığı, ev içi emek ve kadına yönelik şiddet gibi konular tartışma konusu olmaya başlar. Ayrıca, kadınların yayıncılık alanında alternatif kanallar yaratmaya başlaması da bu döneme denk gelir. Dolayısıyla Göktürk’ün çevirisinin bu ortamda ortaya konduğunu görmek feminist stratejilerine göre ortaya çıkan örüntüyü anlamaya da yardımcıdır.

İncelemeye konu olan diğer çeviriler ise 2000’li yıllara denk gelmektedir. 1990’larda Türkiye’de kadın hareketinin kurumsallaşmasının, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Vakfı’nın kurulmasının ve feminist yayınevleri ya da feminist diziler çıkartan yayınevleri sayesinde feminist söylemin yayıncılığa doğrudan taşınmasının ve feminist kuramların çeviriler ve özgün eserler aracılığıyla kültür repertuarında girişinin (daha ayrıntılı bir okuma için bkz. Dinçer, 2025) ardından, 2000’lerde üniversitelerde toplumsal cinsiyet araştırma merkezlerinin kurulması, kadın çalışmalarının akademik alanda yaygınlaşması ve alanda yazılan özgün eserlerdeki artış (bkz. Dinçer, 2025 ve Dinçer ve Sancaktaroğlu, 2026) feminist düşüncenin ve toplumsal cinsiyet duyarlılığının daha geniş bir entelektüel çevrede dolaşıma girmesini sağlamıştır. Dahası 2010’lardan günümüze gelen süreçte dijital feminist aktivizmin güçlenmesi ile dilin toplumsal cinsiyeti yeniden üretme işlevi üzerine yürütölen tartışmalar daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Bu dönemde çeviri ürünlerin sosyal medya ve akademik çevrelerde toplumsal cinsiyet açısından daha yoğun eleştiriye maruz kalması, yayınevlerini ve çevirmenleri daha dikkatli, daha kapsayıcı stratejiler benimsemeye de itmiş olabilir. Dolayısıyla özellikle incelemeye konu olan 2024 tarihli son çeviride yer alan yayıncı dip notunda gözlemlenen gibi daha nötr ve eleştirel yaklaşımlar, bireysel birer tercih olmaktan ziyade toplumsal bir dönüşümün izdüşümü olarak da değerlendirilebilir. 2020’lerde İstanbul Sözleşmesine ilişkin tartışmalar ve sosyal medya ve yazılı basında yer alan ve toplumsal cinsiyet konularını gündeme taşıyan her tür tartışma da çevirmen ve yayınevlerinin sorumluluk alanlarını yeniden düşünmesine, cinsiyet kalıplarının yeniden üretilmesini en aza indirmeye çalışan birtakım yaklaşımların gelişmesine zemin hazırlamış olabilir.

Farklı dönemlere denk gelen çevirilerdeki tercihleri tek başına Türkiye kadın hareketi ve toplumsal hayattaki dönüşümlerle açıklamak da yeterli gelmez. Yakın dönemlere denk gelen çevirilerdeki farklılıkları açıklamak için diğer aktörlere de bakmakta fayda vardır. Bu aktörler arasında çevirmenin arkasından en öne çıkan editör ve editörün bağlı olduğu yayınevidir. Yayınevlerinin yayın politikaları ve bu politikalarındaki dönüşümler üzerinden başka sonuçlara varılabileceği, çevirmenlerin duruşlarının farklı açılımlarla birer inceleme konusu olabileceği aşikâr olup buna dair yürütölecek araştırmaların da feminist çeviri çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak, bu çalışmada yer kısıtı nedeniyle ele alınamayan diğer çevirilerin, özellikle yeniden çeviri kuramları eşliğinde, karşılaştırmalı bir incelemesinin yapılmasının teşvik edilmesinin de toplumsal cinsiyet rollerinin çeviri yoluyla aktarımında ufuk açıcı yeni sonuçlar doğuracağı şüphesizdir.

ÇIKAR ÇATIŐMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar %50-%50 olacak şekilde iki yazar tarafından yürütülmüştür.

Y.S.D, S.S.B: Fikir, Tasarım, Kaynak Tarama, Analiz, Tartışma.

KAYNAKÇA

- Akçasoy, G. ve Işıklar Koçak, M. (2022). Feminist translation activism: Reframing the narratives of gender equality in Turkey through citationality. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 32(Bahar), 1-23. <https://doi.org/10.37599/CEVIRI.1111808>
- Berk Albachten, Ö. ve Tahir Gürçağlar, Ş. (Der.). (2019a). *Studies from a retranslation culture. The Turkish context*. Springer.
- Berk Albachten, Ö. ve Tahir Gürçağlar, Ş. (Der.). (2019b). *Perspectives on retranslation ideology, paratexts, methods*. Routledge.
- Blank, H. (2012). *Bekâretin "el değmemiş" tarihi* (2nd ed., E. Ergün, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bozkurt, S. (2014). Touched translations in Turkey: A feminist translation approach. *Moment Dergi*, (1), 104-124.
- Buehler, E. (2019). Translator as activist: The gendered role of retranslation in Kim Tong-In's "Sweet Potato. *Translation Review*, 105(1), 58-75. 10.1080/07374836.2019.1677276
- Castro, O. (2009). (Re-)examining horizons in feminist translation studies: Towards a third wave? Çev. M. Andrews. *MonTI: Monografías de Traducción e Interpretación*, 1, 59-86.
- Castro, O. et al. 2024. Transnationalizing Feminist Translation Studies? Insights from the Warwick School of Feminist Translation: A Roundtable. *Journal of Feminist Scholarship*, 24(Spring), 4-26. 10.23860/jfs.2024.24.02.
- Comer, L. (1984). *Evlilik mahkumları* (S. Öztürk, Çev.). Kadın Çevresi Yayınları.
- Cengiz, A. (2024). Retranslating, repackaging, and recontextualizing Simone de Beauvoir's *Le Deuxième Sexe* in the Turkish context with an invisible feminist translator. *Perspectives*, May, 1-18.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago legal forum*, 1-8.
- Démont, M. (2017). On three modes of translating queer literary texts. İçinde B. J. Baer ve K. Kaindl (Der.), *Queering Translation, Translating the Queer Theory Practice Activism*. Routledge.
- Dinçer, B. H. (2025). *A sociological mapping of female and feminist translation in Türkiye* [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Dinçer, B. H. ve Sancaktaroğlu-Bozkurt, S. Türkiye'de feminizmin gelişmesinde çevirinin rolü: Betimsel bir alan analizi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, erken erişim, 10.32600/huefd.1668366
- Doğan, O. B. (2024/2025). Çevirmenin Önsözü. İçinde M. Twain, B. O. Doğan (Çev.), *Âdem ve Havva'nın günlükleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Düzkan, A. (2011). valerie solanas; kadın kalbinde yatan ateşi dillendirmek. İçinde V. Solanas, A. Düzkan (Çev.), *Erkek doğrama cemiyeti manifestosu*. Sel Yayıncılık.
- Ergün, E. (2012). Önsöz: Türkiye'de bekâretin 'el değmemiş' tarihi. İçinde H. Blanks, E. Ergün (Çev.), *Bekâretin "el değmemiş" tarihi*. İletişim Yayınları.
- Ergun, E. (2013). Reconfiguring translation as intellectual activism: The Turkish feminist remaking of *Virgin: The Untouched History*. *Trans-Scripts*, 3, 264-289.
- Ergun, E. (2016). Translational beginnings and origin/izing stories: (Re)writing the history of the contemporary feminist movement in Turkey. İçinde L. von Flotow ve F. Farahzad (Der.), *Translating women different voices and new horizons*. Routledge.

- Ergun, E. ve Castro, O. (2017). Pedagogies of feminist translation. Rethinking difference and commonality across borders. İçinde O. Castro ve E. Ergun (Der.), *Feminist translation studies. Local and transnational perspectives*. Routledge.
- Erkazancı Durmuş, H. (2022). Chick lit ve çeviri: Diyet Diyarından Sıfır Beden Cehennemi'ne. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, 17, 39-59.
- Erkazancı Durmuş, H. (2026a). Translating Türkiye's women in a transnational context: the case of Tales from the Expat Harem. *Translation Studies*, 10.1080/14781700.2025.2507602
- Erkazancı Durmuş, H. (2026b). Turkish literature through the eyes of women translators: Maureen Freely and Amy Spangler in the Anglosphere, *Middle Eastern Literatures*, 10.1080/1475262X.2025.2606894
- Godard, B. (1990). Theorizing feminist discourse/translation. İçinde S. Bassnett ve A. Lefevere (Der.), *Translation, history and culture*. Pinter.
- Godayol Nogué, P. (1998). Interviewing Carol Maier: A Woman in Translation. *Quaderns: Revista de Traducció*, 2, 155-162.
- Index Translationum. 'TOP 10' authors translated for a given original language. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Erişim tarihi 04 Eylül 2025. <https://www.unesco.org/xtrans/bsstatexp.aspx>.
- Karadağ, Ayşe B. (2013). Çeviri tarihimizde 'gözle görülür' bir mütercime: Fatma Âliye Hanım. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(2), 1-16.
- Krastins, S. 2017. The feminist essentialism of Mark Twain: Eve as the empowered feminine. *Aisthesis*, 8, 26-30.
- de Lotbinière-Harwood, Susanne. (1991). *Re-belle et infidèle: La traduction comme pratique de réécriture au féminin the body bilingual: Translation as a re-writing in the feminine*. Éditions du Remue-Ménage.
- Massardier-Kenney, F. (1997). Towards a redefinition of feminist translation practice. *The Translator*, 3(1), 55-69.
- Pirpir, Yeşim. 2018. *Feminist yayınevleri Ayizi ve Güldünya örnekleri ışığında Türkiye'de feminist çeviri yaklaşımlarına ve feminist çevirmen kimliğine genel bakış* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Sancaktaroğlu Bozkurt, S. (2020). Transnational replacement of feminist theory through translations in Turkey: An activist translation perspective. İçinde J. Santaemilia (Der.), *Feminism(s) and/in translation* (ss. 137-148). Editorial Comares.
- Sancaktaroğlu Bozkurt, S. (2025). Representation of deaf and hard of hearing women through translation and interpreting. İçinde A. Bulut ve M. Del-Pozo-Triviño (Der.), *Gender and linguistic rights. An interdisciplinary perspective* (ss. 47-61). Editorial Comares.
- Simon, S. (1996). *Gender in translation. Cultural identity and the politics of transmission*. Routledge.
- Solanas, V. (2011). *Erkek doğrama cemiyeti manifestosu* (A. Düzkan, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Solange Ferreo, S. ve Placidi, F. (2024). Retranslation as a means to reinvigorate a feminist agenda: the cases of Beya Durmiente (Dj Beya) and Desertoras. *Translation Studies*, 17(3), 445-462. 10.1080/14781700.2024.2379016
- Susam-Sarajeva, Ş. (2003). Multiple-entry visa to travelling theory. Retranslations of literary and cultural theories. *Target*, 15(1), 1-36.
- Susam-Saraeva, Ş. ve Shread, C. (2025) Making the leap: embracing the more-than-human in feminist and queer translation. *Feminist Translation Studies*, 2(1), 1-12. 10.1080/29940443.2025.2566288
- Tahir Gürçağlar, Ş. (Der.). (2019). *Kelimelerin kıyısında Türkiye'de kadın çevirmenler*. İthaki Yayınları.

- Twain, M. (2021/2022). *Âdem ile Havva'nın güncesi* (S. Işık, Çev.). Can Sanat Yayınları.
- Twain, M. (2016/2017). *Âdem ile Havva'nın güncesi* (C. Taşçıoğlu, Çev.). Nora Kitap.
- Twain, M. (2024/2025). *Âdem ve Havva'nın günlükleri* (B. O. Doğan, Çev.). Türkiye İř Bankası Kültür Yayınları.
- Twain, M. (2015/2023). *Âdem ile Havva'nın güncesi* (A. Kuzucan, Çev.). İthaki Yayınları.
- Twain, M. (2006). *Âdem'le Havva'nın güncesi ve seçme öyküler* (A. Göktürk, Çev.). Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ürkmez, H. (2013). Mark Twain ve Tanpınar'dan Âdem ve Havva Hikâyeleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/9(Summer), 2523-2544.
- Von Flotow, L. (1991). Feminist translation: Contexts, practices and theories. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 4(2), 69-84.
- Von Flotow, L. (1997). *Translation and gender: Translating in the era of feminism*. Routledge.
- Von Flotow, L. (2012). Translating women: From recent histories and re-translations to "queerying" translation, and metamorphosis. *Quaderns. Revista de Traduccio*, 19, 127-139.
- Von Flotow, L. (2019). Translation. İçinde R. T. Goodman (Yay. Haz.), *The Bloomsbury handbook of 21st-century feminist theory*, (ss. 229-243). Bloomsbury Publishing.
- Wallmach, K. (2006). Feminist translation strategies: Different or derived? *Journal of Literary Studies*, 22(1-2), 1-26. <https://doi.org/10.1080/02564710608530388>
- Yücel, Y. G. ve Orhan, G. (2018). Yayıncılık dünyasının feminizasyonu süreci: Kadın çevirmenler üzerine bir inceleme. *Kebikeç*, 46, 367-380.